

همت بلند و کار مضاعف (۳)

پس در مقام اولویت لازم است به دور از شعار، اراده‌ها را روی هم بریزیم و از همه نیروها استفاده کنیم و هرکس در حوزه مسئولیتی که دارد، واقع‌بینانه و خردمندانه با معضلات اجتماعی برخورد نماید تا بدین وسیله به مقصد مطلوب برسیم. وانگهی ما اکنون بر اثر حوادث ناگواری که اتفاق افتاده است، گرفتار ریزش برخی از نخبگان و یاران دیروز انقلاب هستیم، گرچه گفته می‌شود که در این بحران رویش خوبی هم داشته‌ایم، لیکن نسبت به ازدیاد نسل کشورمان، انتظار رویش مضاعف یک امر طبیعی است. ریزش، بدبین شدن و سرخوردگی جمعی از نخبگان و برخی از مردمان عادی نسبت به انقلاب، خسارات زیادی را در این مقطع خظیر به بار آورده است، باید عزم را جزم کنیم و تلاش مضاعفی داشته باشیم تا این مشکل را حتی‌المقدور حل نماییم.

این شکاف باید با ایثار و فداکاری و برخورد عادلانه مسئولان بلندپایه ترمیم گردد. امام راحل توجه خاصی به این مسئله مبذول می‌داشتند و در هر مقطعی که احساس می‌کردند بین مراجع و گروهی از مؤمنان فاصله ایجاد شده است، با پیامی آن را برطرف می‌کردند و می‌فرمودند: «من که این‌جا نشسته‌ام، دست تمام مراجع و علما را برای وحدت می‌بوسم»^۱ و در مقطع دیگر فرمودند: «آن روز اگر دست مراجع را بوسیدم، امروز دست طلاب را هم

همت بلند و کار مضاعف، برای رسیدن به اهداف متعالی، از ضروریات زندگی فردی و اجتماعی است. هیچ ملتی بدون همت‌های بلند مدیران و کار مضاعف آحاد مردم به جایی نرسیده است. لیکن همت متعالی و کار مضاعف در مسائل اجتماعی به تناسب شرایط زمانی، متفاوت است؛ گاهی همت عالی و تلاش مضاعف در ایجاد وحدت و همدلی و زمانی در گسترش دین، فرهنگ و اخلاق اجتماعی است. البته پیش‌روی ملت‌ها در عرصه‌های علمی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و دینی و مهار تورم بیش از همت قوی و کار مضاعف، به اتحاد و هم‌بستگی ملی و انسجام اسلامی بستگی دارد.

فرهنگ‌سازی در زمینه کار و فعالیت اقتصادی و یا مسائل حساس اسلامی، به تعمیق فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر و تشویق و ترغیب آحاد جامعه به همتی فراتر از مسائل شخصی نیازمند است، از جانب دیگر فرهنگ‌سازی و نهادینه کردن مسائل اجتماعی و دینی، عقل و ایمان دوچندان، اراده قوی، اخلاص در عمل و مدیریت قاطع و آگاهانه می‌خواهد تا بتواند ملتی را به سوی کمالات علمی، رشد اخلاقی، سیاسی و اقتصادی سوق دهد، چراکه با شعارهای خیابانی و گفتارهای سیاسی و تبلیغاتی، نمی‌توان به مقاصد بلندمدت و دیرپا دست یافت.

می‌بوسم» و یا زمانی که متوجه شدند عکس و تصویر ایشان در مساجد برای بعضی از مؤمنین، مسئله‌ساز شده است، پیام مواجی دادند که عکس‌ها را از مساجد بردارید. فرمودند: «انسان باید در قلب مردم جا داشته باشد، وجود عکس بر در و دیوار کارساز نیست.» در سخنرانی دیگر فرمودند: «رادیو و تلویزیون مال عموم است، خیلی‌ها باید تشویق شوند... من میل ندارم هر وقت رادیو باز می‌شود، اسم من باشد، مدت‌هاست از این جهت متنفرم.»

مقصود امام این بود که با تکرار اسم، اعلام ملاقات و گفته‌های من، حساسیت ایجاد نکنید. همه قشرها در رادیو و تلویزیون سهم دارند. بی‌جهت نیست که حضرت آیه‌الله‌العظمی سیستانی (مدظله العالی) در جهت ایجاد وحدت و برادری و پرهیز از اختلافات درونی بین سازمان‌ها، تشکل‌ها و احزاب، دستور دادند که عکس ایشان را در اماکن عمومی نصب نکنند تا لطمه‌ای به انسجام ملی نخورد.^۲ به‌علاوه، این مرجع دینی، جان خود را در برابر جان ملت عراق ناچیز می‌شمارد و بدان اهمیت نمی‌دهد و در راه وحدت احزاب و گروه‌ها از هیچ تلاشی دریغ نمی‌کند.

در همین زمینه مرحوم آیه‌الله‌العظمی فاضل لنکرانی (ره) در کتاب اخلاق خود، دربارهٔ نفوذ در دل‌های مردم حدیثی را از امام حسن (ع) نقل می‌کند که می‌فرماید: «نزدیک به انسان آن کسی نیست که با انسان خویشاوندی دارد، بلکه خویشاوند انسان کسی است که مؤدّت، او را به انسان نزدیک کند؛ گرچه از نظر نسبی دور باشد؛» یعنی انسان باید در

قلب و جان مردم جای داشته باشد و مردم از صمیم قلب او را دوست داشته باشند.^۳

بر خردمندان جامعه پوشیده نیست که شعار همدلی و همکاری صرفاً کافی نیست، چنان‌چه مجرد گفتن این‌که ما در این شرایط بحرانی به وحدت و اتحاد بیش‌تری نیازمندیم، با این‌که به‌حق سخن راستی است و در اولویت قرار دارد، ولی حرف تنها کافی نیست، بلکه همت و کار مضاعفی لازم دارد چراکه با حرف و بسنده کردن به این‌گونه شعارها، وحدت حاصل نمی‌شود و اگر گام‌های عملی مضاعفی را در این راستا برنداریم، دردی دوا نمی‌شود. به قول مولوی:

هیچ اسم بی‌مسما دیده‌ای

یا ز گاف و لام گل، گل چیده‌ای

نام فروردین نیارد گل به باغ

شب نگردد روشن از اسم چراغ

تا قیامت گر کسی می‌می‌کند

تا ننوشد باده مستی کی کند

باید برای ایجاد همدلی و جلب همکاری، همه نیروهای مخلص و دلسوز، رنج بسیار، همت بلند و تلاش مضاعف را تحمل کنند، باید دل‌ها را با تدبیر و محبت به هم نزدیک ساخت و مسئولیت‌های حساسی را در اختیار مدیران مؤمن و شایستهٔ دولت‌های قبل (که وفادار مانده‌اند)، گذاشت، چراکه هیچ‌گاه با عزل اشخاص شایسته از مسئولیت‌ها و خانه‌نشین نمودن آنان، انسجام ملی صورت نمی‌گیرد. مقام معظم رهبری در هشتم ماه رمضان ۸۹، در دیدار با کارگزاران نظام، ماه مبارک رمضان را برای توبه، طهارت، خلوص و توجه به ابعاد سیاسی و اجتماعی

تقوا دانستند و با تأکید ویژه بر ضرورت وحدت و همدلی و رعایت عدالت در تمام عرصه‌های سیاسی و اجتماعی و توزیع مسئولیت‌ها، اظهار داشتند همه کسانی که به هر علت در حوزه‌های مختلف تأثیر گذارند، باید کاملاً مراقب گفتار و رفتار خود و زیر مجموعه‌هایشان باشند، چراکه غفلت‌ها و خطاهای زیر مجموعه‌ها، اگر متکی به گفتار آن مسئول باشد، به پای او نوشته خواهد شد. معظم‌له با استناد به دعای مکارم الاخلاق فرمودند: گسترش عدالت اجتماعی، فرو بردن خشم، اصلاح ذات البینی، ایجاد وحدت، فرونشاندن آتش‌هایی که در جامعه ایجاد می‌شود و جذب کردن کسانی که به هر دلیل از مجموعه برادران مؤمن جدا شده‌اند، از ابعاد مهم تقواست. عدالت قضایی، اجرایی، عدالت در تقسیم منابع و فرصت‌ها و عدالت در گزینش افراد براساس لیاقت، از مصادیق عدل اسلامی است، عده‌ای اکنون خشمگینانه مشغول آتش‌افروزی سیاسی میان عناصر مختلف جناح‌ها هستند، مقابله با این اختلاف افکنی‌ها، از مظاهر تقوا محسوب می‌شود، اگر خانه مسلمانی آتش بگیرد، بر همه واجب است آن را خاموش کنند. اگر ما ضرورت اتحاد و هم‌پستگی را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین تکالیف دینی و مصالح اجتماعی باور کنیم، آیه «انما المؤمنون اخوة فاصلحوا بین اخویکم و اتقوا الله لعلکم ترحمون»^۴ را باید عملیاتی نماییم و بدانیم رحمت الهی در اصلاح اختلاف میان مؤمنین و حل تضادهای داخلی، به‌خصوص میان کسانی که نقشی در جامعه داشته و دارند، می‌باشد.

امام در تفسیر آیه فوق می‌فرماید: «انما کلمه حصر است و تنها حیثیتی که میان مؤمنان اثبات می‌کند، همین علقه اخوت است و مسلمانان جز عمل به مقتضای اخوت اسلامی، حفظ حقوق برادری، تعامل و از میان برداشتن اختلافات داخلی در میان خود هیچ تکلیفی ندارند.»^۵

به خاطر وحدت میان آحاد ملت است که اسلام، بدبینی، تجسس و کشف عیوب مؤمنان را بر یکدیگر حرام نموده است: «یا ایها الذین آمنوا اجتنبوا کثیراً من الظن ان بعض الظن اثم و لاتجسسوا و لایغتب بعضکم بعضاً.»^۶ آیا بیش‌ترین اختلاف‌ها و تضادها بعد از انقلاب، جز از طریق اشاعه بدبینی و تجسس در امور شخصی و خانوادگی و افشای اسرار خانوادگی و بدگویی بعضی از دیگران نبوده و نیست؟ امروز افشاگری‌های نامشروع به دست چه کسانی انجام می‌گیرد، امریکایی‌ها یا خودی‌ها؟ مگر قرآن نمی‌فرماید: «و لاتنازعوا فتفشلوا و تذهب ریحکم»^۷، مگر امام علی(ع) به مسلمان‌ها خطاب نکرده و فرموده است: «شما بر طبق دین خدا با هم برادرید و جز خباثت باطن و بدبینی درونی، بین شما تفرقه نینداخته است و این شیطان است که راه‌های اختلاف را برای شما آسان جلوه داده تا گره‌های محکم دین شما را یکی پس از دیگری بگشاید و به‌جای وحدت و همدلی بر اختلافات شما بیفزاید و پس از اختلاف شما را گرفتار فتنه‌ها سازد.»^۸

خواهید گفت کسانی که حرف ما را قبول ندارند و یا برخلاف قانون حرکت می‌کنند و قداست‌شکنی می‌نمایند، از دایره اخوت دینی خارج شده‌اند. ولی امام باقر(ع) می‌فرماید: «ان علیاً لم یکن ینسب احداً من

اهل حربہ الی الشکر و لا الی النفاق و لکنہ کان یقول ہم اخواننا بغوا علینا؛^۹ علی التحقیق علی بن ابیطالب، هیچ یک از کسانی که با او جنگیده بودند را مشرک و منافق نخواند و همواره می گفت آنان برادران ما هستند که بر ما ظلم کردند و با ما جنگیدند، آیا ما با مخالفان این گونه برخورد و تعامل داریم یا مخالفان را به کفر، نفاق، ارتداد و ارتباط با دشمنان اسلام نسبت می دهیم؟ بالاتر از همه، تلقی قرآن در مورد مخالفان پیامبران چگونه است؟ قرآن از قوم شعیب و ثمود به برادر تعبیر کرده است: «و الی مدین اناهم شعیباً»^{۱۰} یا می فرماید: «و لقد ارسلنا الی ثمود اناهم صالحاً»^{۱۱} در جنگ صفین حضرت علی به اصحابش فرمود: «انی اکره ان تکونوا سباین»^{۱۲} و سفارش می کند که دست به دعا بردارند: «اللهم احقن دماءنا و دماءهم و اصلح ذات بیننا و بینهم»^{۱۳} مگر ما قرآن را قبول نداریم، آن جا که می فرماید: «و لاتستوی الحسنه و لا السیئۃ ادفع بالتی هی احسن فاذا الذی بینک و بینہ عداوۃ کانه ولی حمیم»^{۱۴} اگر برخلاف روش معمول و رایج، بزرگان در سطوح مختلف به دیدن مخالفان بروند و از آنان دل جوئی نمایند، آیا دل ها به هم نزدیک نمی شود؟

تا ما این بخش از اسلام را باور نداشته باشیم، گام های عملی برنخواهیم داشت و به وحدت نمی رسیم. امام راحل به توهین کنندگان به مراجع می فرماید: ولایت شما با خدا قطع می شود و هم چنین می فرماید: «اگر کسی به من اهانت کرد یا سبلی به صورت من یا اولاد من زد، والله تعالی راضی نیستم کسی دفاع کند. من می دانم بعضی با

جهالت یا عمد می خواهند بین این مجتمع تفرقه بیندازند تا استعمار به آرزوی خودش برسد»^{۱۵}

در این جا مناسب است خاطره جالبی از مقام معظم رهبری نقل شود: روزی در مشهد مقدس در باغ ملک آباد شرفیاب شدم، معظم له از یکی از آقایان جوپای حال یکی از خویشاوندان جوانش شد و فرمود: مایلیم او بیاید، گفتند ایشان مخالف شماس است و گاهی بدگویی می کند. فرمودند: مانعی ندارد، لازم است من او را ببینم و صلۀ رحم کنم.

در احادیث سخن از صلۀ رحم دوستان به میان آمده است. اگر این گونه نباشد، جامعه انسجام را از دست خواهد داد، وانگهی ما بدون برداشت های ناروا، باید به اسلام ناب عمل کنیم، چراکه تبدیل قهر جمعی به آشتی ملی، دلخوری از انقلاب اسلامی به دلگرمی، علاقه به نظام جمهوری و ولایت فقیه و دیگر باورهای دینی، نیاز به حرکت عظیم انقلابی دارد و همت قوی و ایثارگرانه ای می خواهد. چنان چه ایجاد اشتغال برای بیکاران و مبارزه معقول و علمی با اعتیاد، اتخاذ سیاست عملی جذب حداکثری در اصول و رفع حداقلی می طلبد و حتی در صورت امکان جلب رضایت اقلیت ناراضی، نصیحت آنان و مهار تورم لازم است و باید توجه داشت که این آرمان ها با حرف و شعار محقق نمی شود، بلکه نیازمند برنامه وسیع، شجاعت در عمل، غیرت دینی، عدالت در توزیع پست ها و منصب ها و فداکاری بیش از حد است. دل جوئی از خانواده های مصیبت زده، حل مشکلات جامعه جوان، به اضافه طرد عناصر خرابکار و از همه مهم تر محکوم کردن عناصر متعصب، نیروهای خودسر و دشمن تراش و برخورد

با چاپلوسان و ستایش‌گران از خدا بی‌خبر از مسائل حیاتی است. امروز یکی از حرکات نرم و مخملی، ایجاد اختلافات و نارضایتی عمومی، کشانیدن جوان‌ها به اعتیاد و سوق آن‌ها به عرفان‌های منهای خدا، مسیحیت، شیطان‌پرستی و سایر فرقه‌های انحرافی می‌باشد که باید چاره‌جویی و برنامه‌ریزی شود.

آیا می‌دانید که جمعی از جوانان ما بر اثر معاشرت‌های ناروا و فرهنگ بی‌بندوباری، نماز را کنار گذاشته‌اند؟ آیا می‌دانید که گروهی ولو اندک به دلیل فقر اقتصادی با غسل تعمید به صورت علنی به مسیحیت وارد شده‌اند و در وادی هولناک ارتداد سقوط کرده‌اند؟ آیا می‌دانید امروز بدحجابی کولاک می‌کند؟ برخورد دوگانه مسئولان محترم درباره پوشش و حجاب، دادن چراغ سبز به بعضی از بدحجابان، هم‌چنین خشونت‌ها و اهانت‌های بعضی از نیروهای خودسر به زنان بدحجاب، وضعیت ولنگاری و حجاب را بدتر از گذشته کرده و می‌کند، چراکه خراب کردن آسان است، ولی بازسازی بسیار مشکل می‌باشد. مسئولان و بسیجیان باید با حفظ حرمت بانوان به ظاهر ناهنجار، آنان را در جهت حفظ عفاف و حجاب هدایت و ارشاد کنند، چراکه آنان فرزندان عزیز این مرزوبوم‌اند. به دلیل عدم کار فرهنگی و نداشتن خانواده‌های متعهد، این‌گونه بار آمده‌اند، ولی قصد مقابله با اسلام را ندارند. بسا اهل نماز و روزه‌اند. ولی با آنان که تصمیم تخریب و مقابله دارند باید به شدت برخورد نمود.

در هر صورت ما برای نهادینه ساختن عفاف و حجاب که مسئله روز شده، باید همت بلند، تدبیری

عالمانه و روشی صحیح اتخاذ نماییم و دست به تلاش مضاعف بزنیم. در این پروژه فرهنگی و اخلاقی، لازم است تمام روحانیون، فرهنگیان، نیروهای انتظامی، بسیج و سپاه، مردان و زنان و دولت‌مردان بسیج شوند. نیروهای انتظامی به جز تذکر و برخوردهای قانونی، لازم است کتاب‌های روشن‌گرانه‌ای در زمینه حجاب و عفاف تهیه کرده و رایگان به این‌گونه خواهران تقدیم نمایند، سمینارهایی تحت این عناوین باید تشکیل داد تا بانوان محترم با نظریات شهید مطهری و پیام حجاب زن مسلمان آشنا شوند، مجلات فرهنگی نیز نظرات و دلایل مخالفان و موافقان حجاب را بنویسند تا مسئله حجاب در میان بانوان محترم نهادینه گردد. مجالس مناظره و گفت‌وگوی عادلانه تشکیل داد و سخنان حامیان بدحجابی را هم شنید و پاسخ مناسب ارائه داد؛ فی‌المثل اگر فلسفه حجاب اسلامی برای خروج زن از میان خانه و وارد شدن وی در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی باشد، ممکن است جالب واقع شود. اگر تذکر دهند زنان و دختران مسلمان می‌توانند با حفظ حجاب و عفاف وارد دانشگاه‌ها و ادارات برای کار و تحصیل شوند، هم‌چنین می‌توانند در مجامع سخنرانی نظریات خود و سایر بانوان را به سمع متفکران و اسلام‌شناسان برسانند، بی‌گمان مفید واقع خواهد شد.

نخبگان دینی و نویسندگان به خانم‌ها یادآوری نمایند که در گذشته‌های بسیار دور، بانوان را در ایران و سایر کشورها در خانه زندانی می‌کردند، اسلام خواست آن‌ها به صحنه‌های اجتماعی و مراکز

علمی و اداری وارد شوند، منتهای مراتب با حفظ حجاب و عفاف تا به عفت عمومی لطمه‌ای وارد نشود، چراکه اگر بانوان ما با وضع اسفناک وارد جامعه شوند، بی‌تردید در معرض چشمان مردان بوالهوس قرار خواهند گرفت و بدین‌سان هویت و شخصیت آن‌ها زیر سؤال رفته و به ابزاری برای اقناع جنسی مردان تبدیل می‌شوند. وانگهی اسلام می‌خواهد به بانوان محترم همتی فراتر از مسائل مادی عنایت کند تا به مسائل کوچک همت نوزند، بلکه به فکر رسیدن به افق‌های بلند باشند، چنان‌چه نمونه‌های برجسته‌ای از این‌گونه بانوان در تاریخ وجود دارد که در سایه اراده قوی و همت بلند به جایگاه رفیعی رسیدند و نام آن‌ها برای همیشه در تاریخ ثبت شد، مانند: فاطمه زهرا، زینب عقیله بنی‌هاشم، اسما بنت عمیس، جمیله پوشا، قهرمان الجزایر، بلکه چه بسا افراد گمنام که از خانواده‌های بی‌بضاعت بودند و در پرتو همت بلند، در شمار نامورترین شخصیت‌های تاریخ قرار گرفتند:

۱- ادیسون یکی از بزرگ‌ترین مخترعان جهان: (۱۸۴۷-۱۹۳۱ م) وی نیروی برق و بسیاری از شگفتی‌های آفرینش را کشف نموده و گفته است: «اگر نبوغ را تجزیه و تحلیل کنیم، از صد قسمت، یک قسمت آن الهام و ۹۹ قسمت عرق ریختن است.»^{۱۶}

۲- لویی پاستور (۱۸۹۵-۱۸۲۲ م) شیمی‌دان بزرگ فرانسه که فرزند دباغی بیش نبود و در شیمی نمره خوبی نمی‌گرفت، ولی شعار بزرگی داشت: اول: اراده، دوم: کار مضاعف و سوم: کامیابی. وی میکروبی را از نخاع سگ هار به دست آورد و به

کسانی که از این راه در انتظار مرگ حتمی بودند، تلقیح کرد. نام‌برده با کشف میکروب «حصه» جان افرادی را که در معرض خطر مرگ بودند، نجات داد. ۳- آندرو کارنگی (۱۹۱۹-۱۸۳۵ م) این رادمرد نامی یکی از بزرگ‌ترین سرمایه‌داران آمریکا شد، در صورتی که در جوانی نامه‌بری (پست‌چی) بیش نبود. او در سایه همت بلند مراحل ترقی را پیمود و در رأس کمپانی عظیم فولاد قرار گرفت و صاحب کارخانه‌ها، کشتی‌های متعدد، معادن زغال سنگ و آهن، چاه‌های گاز طبیعی، راه‌آهن و تلگراف‌خانه شخصی شد، ولی تمام دارایی خود را در زمان حیاتش وقف کارهای خیر نمود.

آندرو کارنگی، همیشه می‌گفت: سرمایه‌دار کسی است که به سادگی زندگی کند و معیشت بستگان خود را فراهم سازد و باقیمانده دارایی را مانند یک امین مال مردم در حیات خود به مردم بدهد. او طبق عهده‌ای که با خدا داشت، کتاب‌خانه‌های رایگان برای کودکان بی‌بضاعت ساخت و در هر شهر کتاب‌خانه‌ای تأسیس کرد.

۴- هلن کلر در نوزده ماهگی کور و کر شد، اما همتی بلند و سری پرشور داشت و در سایه کار و تلاش، چشم بصیرتش باز شد و آن‌چه نادیدنی بود دید. به قول هاتف:

چشم دل باز کن که جان بینی

آن‌چه نادیدنی‌ست آن بینی

کلر، به مقامات بالای علمی رسید و در سخنوری شهرت بسزایی یافت و در بسیاری از کشورها به سود نابینایان و معلولان سخنرانی کرد.^{۱۷}

از همه مهم‌تر کارهای بزرگی است که عالمان
دینی به سود جامعه بشری انجام داده‌اند مانند: امام
راحل، پرچمدار آزادی و مبارزه با استکبار که
معادلات دنیا را تغییر داد.

سردبیر

* * *

● پی‌نوشت‌ها:

۱. صحیفه امام، ج ۱، ص ۳۰۷.
۲. حامد الخفاف، النصوص الصادرة عن سماحة السيد السيستاني،
ص ۲۳۴.
۳. محی الدین آزادمنش اصفهانی و محسن صادق‌زاده (تحقیق و
تنظیم)، اخلاق فاضل، ص ۲۸۳.
۴. حجرات (۴۹) آیه ۱۰.
۵. صحیفه نور، ج ۵، ص ۱۹۹.
۶. حجرات (۴۹) آیه ۱۲.
۷. انفال (۸) آیه ۴۶.
۸. نهج البلاغه، خطبه ۱۲۱.
۹. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۸۳.
۱۰. هود (۱۱) آیه ۸۴؛ عنکبوت (۲۹) آیه ۳۶ و اعراف (۷) آیه ۸۵.
۱۱. نمل (۲۷) آیه ۴۵.
۱۲. نهج البلاغه، خطبه ۲۰۶.
۱۳. علی بن محمد لیبی واسطی، عیون الحکم و المواعظ، ص ۶۶
و جامع الاحادیث، ج ۱۵، ص ۵۱۹.
۱۴. فصلت (۴۱) آیه ۳۴.
۱۵. صحیفه امام، ج ۱، ص ۳۰۷.
۱۶. دکتر پاشا صالح، آداب سخن یا فن خطاب، ص ۱۴۰.
۱۷. همان، ص ۱۴۷.